UDK: 338.45:69(575.172)

SURXONDARYO VILOYATIDA QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARINI INNOVATSION BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Shukurov Sherzod Xolmo‘min o‘g‘li;
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti iqtisodiyot kafedrasi o‘qituvchisi
ORCID: 0009-0001-3578-5237
e-mail: sherzod_shukurov@tues.uz

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda Surxondaryo viloyatida qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatini innovatsion boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy jihatlari tadqiq etilgan. Rasmiy statistik ma’lumotlar asosida qurilish sanoatining rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinib, raqamli texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish va innovatsion loyihalarni boshqarish bilan bog‘liq ustuvor yo‘nalishlar aniqlangan. Korxonalar raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: qurilish materiallari sanoati, innovatsion boshqaruv, raqamli transformatsiya, ishlab chiqarish samaradorligi, modernizatsiya, raqobatbardoshlik, Surxondaryo viloyati.

АННОТАЦИЯ

В тезисе исследуются организационно-экономические аспекты инновационного управления предприятиями промышленности строительных материалов Сурхандарьинской области. На основе официальных статистических данных проанализированы тенденции развития отрасли, определены приоритетные направления внедрения цифровых технологий, повышения эффективности использования ресурсов и управления инновационными проектами. Разработаны практические предложения по повышению конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: промышленность строительных материалов, инновационное управление, цифровая трансформация, эффективность производства, модернизация, конкурентоспособность, Сурхандарьинская область.

ABSTRACT

This thesis examines the organizational and economic aspects of innovative management in construction materials manufacturing enterprises in the Surkhandarya region. Official statistical data are used to analyze sector development trends and identify priorities for digital

technologies, resource efficiency, and innovation project management. Practical recommendations are proposed to strengthen enterprise competitiveness.
Keywords: construction materials industry, innovation management, digital transformation, production efficiency, modernization, competitiveness, Surkhandarya region.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotida qurilish sanoatining rivojlanishi investitsion faollik, hududiy infratuzilmani modernizatsiya qilish va aholini uy-joy bilan ta’minlash jarayonlari bilan bevosita bog‘liq. Qurilish ishlarining kengayishi mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalarning texnologik imkoniyatlari va boshqaruv samaradorligiga yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. Mahsulot tannarxini pasaytirish, sifatni barqarorlashtirish, energiya sarfini optimallashtirish va bozor talabiga moslashuvchan ishlab chiqarishni shakllantirish ustuvor vazifalarga aylanmoqda. Surxondaryo viloyatida uy-joy qurilishi, ijtimoiy infratuzilma obyektlarini barpo etish va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish qurilish materiallari ishlab chiqaruvchilariga qo‘shimcha bozor imkoniyatlarini yaratadi. Biroq xomashyo, energiya va logistika xarajatlarining boshqarilishi korxonalarning raqobatbardoshligida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion boshqaruv faqat yangi uskunalarni xarid qilish emas, balki ishlab chiqarish, moliyaviy rejalashtirish, sifat nazorati, logistika va marketingni yagona maqsadga yo‘naltirishdir. Tadqiqotning maqsadi Surxondaryo viloyatida qurilish materiallari sanoatining rivojlanish tendensiyalarini baholash va korxonalarda innovatsion boshqaruvni takomillashtirish yo‘nalishlarini asoslashdan iborat. Tadqiqotda statistik tahlil, qiyosiy taqqoslash, tizimli yondashuv va iqtisodiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

ASOSIY QISM

Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilning yanvar–iyun oylarida hududda bajarilgan qurilish ishlari hajmi 6 996,0 mlrd so‘mni tashkil etib, 2024-yilning mos davriga nisbatan 9,3 foizga oshgan. Yirik qurilish tashkilotlari tomonidan 665,4 mlrd so‘mlik, kichik korxona va mikrofirmalar tomonidan esa 3 815,9 mlrd so‘mlik ishlar bajarilgan (Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi, 2025).

1-jadval. Qurilish ishlari hajmining korxonalar toifalari bo‘yicha taqsimlanishi (2025-yil yanvar–iyun)

Ko‘rsatkich	Hajmi, mlrd so‘m	Ulushi, %	O‘sish sur’ati, %
Jami qurilish ishlari	6 996,0	100,0	109,3
Yirik qurilish tashkilotlari	665,4	9,5	148,5

Kichik korxona va mikrofirmalar	3 815,9	54,5	105,5
Norasmiy sektor	2 514,7	36,0	107,8

Manba: Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi (2025).

Jadvaldan ko‘rinadiki, qurilish ishlarining yarmidan ortig‘i kichik korxonalar va mikrofirmalarga tegishli. Bu holat kichik biznes segmentida resurslarni boshqarish va ishlab chiqarishni rejalashtirish texnologiyalariga ehtiyoj yuqoriligini ko‘rsatadi. Yirik tashkilotlarda o‘sish sur’ati 148,5 foizni tashkil etgan. Shunga qaramay, qurilish tashkilotlarining bajargan ishlari qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmi bilan aynan bir xil ko‘rsatkich emas; mazkur ma’lumotlar bir-birini to‘ldiruvchi, ammo farqli iqtisodiy jarayonlarni ifodalaydi.

Surxondaryo viloyati hokimligining 2025-yil noyabr oyidagi axborotiga ko‘ra, qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmi 1,2 trln so‘m, tarmoqning sanoat tarkibidagi ulushi 11 foiz, o‘sish ko‘rsatkichi esa 115,8 foiz sifatida keltirilgan. 2024-yilda viloyatda jami sanoat ishlab chiqarishi 14 887 mlrd so‘mga yetgan va sanoat yo‘nalishida 184 ta loyiha ishga tushirilgan (Surxondaryo viloyati hokimligi, 2025a, 2025b).

2-jadval. Hudud sanoatiga oid tanlangan ko‘rsatkichlar

Ko‘rsatkich	Qiymat	Hisobot davri
Jami sanoat ishlab chiqarishi	14 887 mlrd so‘m	2024-yil
Sanoat ishlab chiqarishi o‘sishi	108,9 %	2024-yil
Ishga tushirilgan sanoat loyihalari	184 ta	2024-yil
Yangi ish o‘rinlari	4 547 ta	2024-yil
Qurilish materiallari ishlab chiqarishi	1,2 trln so‘m	2025-yilgi hududiy axborot
Qurilish materiallari tarmog‘i o‘sishi	115,8 %	2025-yilgi hududiy axborot

Izoh: jadvalda turli hisobot davrlariga tegishli ko‘rsatkichlar berilgan; ular bir xil davrning statistik qatori sifatida taqqoslanmaydi.

Statistik ko‘rsatkichlar hududiy sanoat faoliyati kengayganini ko‘rsatadi. Ammo ishlab chiqarish hajmi o‘sishi innovatsion boshqaruv samaradorligini avtomatik tasdiqlamaydi. Buning uchun mehnat unumdorligi, mahsulot birligiga to‘g‘ri keladigan energiya sarfi, nuqsonli mahsulot ulushi, zaxiralar aylanishi va investitsiya qaytimi kabi korxona darajasidagi ko‘rsatkichlar talab qilinadi.

Raqamli boshqaruv vositalari, xususan ERP tizimlari, korxonada xomashyo xaridi, ombor qoldiqlari, ishlab chiqarish rejasi, tannarx va sotuvni yagona axborot muhitida boshqarishga imkon beradi. Biroq to‘liq ERP tizimiga birdan o‘tish kichik korxonalarda yuqori xarajat va xodimlar qarshiligini keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun dastlab ombor hisobini raqamlashtirish va buyurtmalarni 221lectron nazorat qilishdan boshlash oqilona.

Qurilish materiallari ishlab chiqarishda energiya iste’moli mahsulot tannarxiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ishlab chiqarish uchastkalari bo‘yicha alohida hisoblagichlar o‘rnatish, eskirgan uskunalarni texnik auditdan o‘tkazish va energiya sarfini mahsulot birligiga nisbatan kuzatish tavsiya etiladi. Innovatsion loyiha qarori esa faqat texnik yangilikka emas, kapital xarajatlar, xizmat ko‘rsatish, mavjud ishlab chiqarish rejimi va investitsiya qaytish muddatiga asoslanishi zarur.

3-jadval. Innovatsion boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Amaliy mexanizm	Baholash ko‘rsatkichi
Raqamli boshqaruv	ERP va elektron ombor nazorati	Zaxiralar aylanishi
Modernizatsiya	Texnik audit asosida uskuna yangilash	Mehnat unumdorligi
Energiya samaradorligi	Energiya monitoringi	Mahsulot birligiga energiya sarfi
Sifat nazorati	Xomashyo va tayyor mahsulot sinovlari	Nuqsonli mahsulotlar ulushi
Moliyalashtirish	Lizing va bosqichli investitsiya	Investitsiya qaytish muddati
Logistika	Yetkazib berish rejasini optimallashtirish	Transport xarajatlari

Manba: muallifning tahliliy umumlashtirishlari.

Mexanizmlar korxona ko‘lami va texnologik holatiga ko‘ra farqlantirilishi lozim. Dastlabki diagnostika xarajat tarkibi, uskunalar yuklamasi va buyurtmalar oqimini aniqlab beradi. So‘ngra qisqa muddatda o‘lchanadigan natija beradigan pilot loyiha tanlanadi. Hududiy sanoat kooperatsiyasi doirasida qurilish materiallari ishlab chiqaruvchilar, pudratchilar, logistika xizmatlari va ilmiy-ta’lim muassasalarining hamkorligi tajriba almashish va texnik kadrlar tayyorlashga yordam beradi.

XULOSA

Surxondaryo viloyatida qurilish ishlari hajmining o‘sishi va qurilish materiallari ishlab chiqarishining rivojlanishi korxonalarda innovatsion boshqaruvga talabni kuchaytirmoqda. Shu

bilan birga, tarmoq o‘sishi va boshqaruv innovatsiyasi natijalarini farqlash zarur: innovatsion samarani aniqlash uchun ishlab chiqaruvchi korxonalarning xarajatlari va operatsion ko‘rsatkichlari bo‘yicha qo‘shimcha empirik ma’lumotlar talab qilinadi.

Korxonalarda raqamli hisob va nazoratni bosqichma-bosqich joriy etish, energiya va xomashyo sarfini monitoring qilish, texnik modernizatsiyani iqtisodiy hisob-kitob asosida tanlash va yetkazib berish zanjirini optimallashtirish ustuvor vazifalardir. Mazkur choralarning samaradorligi mehnat unumdorligi, nuqsonlar ulushi, resurs sig‘imi va investitsiya qaytimi yordamida baholanishi kerak. Hududiy kooperatsiya va ta’lim muassasalari bilan hamkorlik innovatsiyalarning ishlab chiqarishga tatbiq etilishini qo‘llab-quvvatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Drucker, P. F. (1985). Innovation and entrepreneurship: Practice and principles. Harper & Row.
2. OECD/Eurostat. (2018). Oslo manual 2018: Guidelines for collecting, reporting and using data on innovation (4th ed.). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264304604-en
3. Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. Free Press.
4. Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations (5th ed.). Free Press.
5. Surxondaryo viloyati hokimligi. (2025a, 29-yanvar). Yil sarhisobi: Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish. https://gov.uz/oz/surxondaryo/news/view/34498
6. Surxondaryo viloyati hokimligi. (2025b, 3-noyabr). Surxondaryo sanoati izchil rivojlanmoqda. https://gov.uz/oz/surxondaryo/news/view/99177
7. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi. (2025, 22-iyul). Surxondaryo viloyatida bajarilgan qurilish ishlari hajmi qancha? https://www.surxonstat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/13914-surxondaryo-viloyatida-bajarilgan-qurilish-ishlari-hajmi-qancha